

Egy alföldi bűvár a mediterráneumban

SIRBIK ATTILA BESZÉLGETÉSE GÉCZI JÁNOSSEL

– *Képzőművész és író együtt, párhuzamosan létezik/utazik benned, vagy valami-féle hierarchikus viszony van a kettő között? Befolyásolja a vizualitást a textúra, vagy fordítva: hat a vizualitás a szövegeidre?*

– Élettörténetemet tekintve egyszerű a válasz. Gyerekként önfeledten és sokat rajzoltam-festettem, s amikor megismertem Szabados Árpádot, megtudtam, hogy miként valamennyi gyermek, kreatív voltam. Vizuális megnyilvánulásomnak azonban gyorsan vége szakadt. Az általános iskola felső tagozatában a rajzórák kiölték belőlem az ambíciót. A középiskolában, bár vezetett szakkölt a tanárunk, a rajzoktatás kockarajzolás mániaja következményeként az érdeklődésem szertefoszlott. A művészettörténet inkább foglalkoztatott. Hozzájárulhatott e váltáshoz az is, hogy anyai ágon egy harmadági festő rokonunkról nem sok jót (bár annál érdekesebbeket) hallottam: a kalapgyűjteményéről, a mézeskalács huszárokat utánzó piktúráiról és arról, hogy szüleinek háza előtt a legpirosabb Medgyesegyházán a megérett meggy. Érdekes momentum, hogy már szegedi egyetemistaként, amikor a Tiszatájat főszerkesztő Ilia Mihály kezébe kerültek a verseim, zsenyémet olvasván első megjegyzése az volt, hogy erősen képi világot dédelgetek. Ehhez képest aztán nem Kukovecz Nana festményét nézni küldött el a Móra Ferenc Múzeumba, s nem is azon képedt el, hogy egy biológushallgató ostromolja versekkel tekintélyes lapját, hanem felhívta a figyelmemet az Új Symposionra, arra a jugoszláviai periodikára, amelyik a magyar irodalmi folyóirat-hagyománytól eltérő módon foglalkozik a vizualitással és a lap képi megjelenítésével.

Képzőművész sosem akartam lenni. Biológus annál inkább. A növények világa érdekelt, amíg rá nem ébredtem arra, hogy az élőlényközösségek földi univerzuma, annak szabályai mennyivel izgalmasabbak – hogy aztán az antropológia felé mozduljak. Akkor kiderült, a világ meglátása, leírása, rendszerének kibogozhatósága nagymértékben függ az emberi szemtől, attól a szemtől, amely fölött az elme és egy optikailag sajtóságos biológiai szerv működése uralkodik. Az más kérdés, hogy klasszikus értelemben sosem váltam biológus kutatóvá – csak élettudomány-történészé.

Biológusi tanulmányaimmal együtt nőtt fel költői törekvésem. Akadt időszak, amikor összeegyeztethetetlennek tudtam a kettőt, hiába voltak előttem jó példák. Egyetemista éveim alatt minden igyekezetem az összeegyeztetés lehetőségeinek feltárására irányult. Néhány évvel az egyetemi diploma megszerzése után, a *Vadnarancsok* élettörténet-rekonstrukciói készítésekor ez a kérdés már nem foglalkoztatott, képesnek mutatkoztam használni az élettudományi ismereteimet.

Viszont a kérdésed nyilván nem biográfiai. Alexander von Humboldt, a biogeográfiai szemlélet atyja, aki a Föld klimatikus élőlénymintázatát elsőként írta le, a trópusi esőerdő jellemzésekor annak megjelenítésén sokat töpreng. Képes ugyan arra, hogy egzaktul felsorolja és jellemezze a növény-, állat-

Húgommal, Monostorpályiban. Családi felvétel, 1957

és gombafajokat, azok együtteseit, s arra, hogy bemutassa az őserdőt az avar-tól a legfelső lombkoronaszintig, a pára- és csapadékviszonyok alakulását, a napsugárzás jellemzőit, a domborzati viszonyait – de, ahogy írja, a tudományos egzaktuság ellenére képtelen az esőerdő egészét megragadni és kifejezni. Aztán egyetlen hasonlat a segítségére sietett: azt állította, hogy olyan az esőerdő, mint a pokol. Egy hasonlatot alkalmazott, amely mögött hatalmas művelődéstörténeti, gondolkodástörténeti, eszmetörténeti és művészeti tabló pompázik: nem egyebet csinált, mint hogy a vizsgálati tárgyát egyidejűleg diszciplinárisan, köznapi módon és művészeti eljárással azonosította. Ebben a hibrid rendszerben fel sem vetődhet, hogy melyik módszerrel célravezető a dolgot magát láthatóvá tenni, mi több, ha bármelyik alrendszer primátusát elfogadnánk, akkor magát a vizsgálati tárgyat veszítenénk szem elől. Nem vagyok tehát se képzőművész, se író (és sem biológus, sem pedig az, amiből életem második felében éltem, az élettudományok művelődéstörténésze), mivel egyidejűleg mindegyik vagyok. Költő.

– *Mit jelent számodra költőnek lenni?*

– A költő látja (hallja, ízleli, tapintja, szagolja) a teremtetlen és teremtett világot, s hogy aztán a benyomása mivé válik, arra nehezen tud pontos választ adni. Merthogy a meglátottság pillanatnyi, s az is nagyjából adott, hogy milyen mediális lehetőség társul a leképeződéshez. Azonnal reagálok vagy elraktározom magamban, felkészült vagyok-e arra, hogy az érzékileg menten megkomponálódott helyzetet átváltsam művé, tárgyasítsam; s letépem-e a plakátot vagy fényképet készítek róla, főlemelem-e az utcaköre tapadt, a gyalogosok

cipőtálpától szétfoslott cetlit, vagy egy-két mondatot fölírok a jegyzetlapjaim egyikére, vagy diktafonba mondok verssorokat. Esetleg, mert a készenlétem és a helyzet lehetővé teszi, leülök a kerékvető körre, és iPademet kinyitva elkészítem a primer szövegváltozatot? Egyetlen helyes állítás e procedúráról, hogy a művekhez vezető módszer, a tárgyiasítás folyamata mindenkor – minden életszakaszomban – ugyanaz. Aminek az a vége, hogy rövidebb-hosszabb kihűtési idő után korrigálok és autorizálok a munkát.

Hangsúlyozom, hogy a képvilág és a szövegvilág forrásai és felépülései azonos algoritmus szerint írhatók le. Ha a képek vezető motívumait tekintem – betűk, szótöredékek, szövegszönyegeg, a fogalmiság irányába mutató jelek és hiányuk –, akkor érzékelhetők a verseim és minimálprózához sokáig ragaszkodó prózaműveim (kritikusaim által hol toposzoknak, hol állandó ornamentumoknak nevezett) konstans jegyei.

Vannak érzékszervi tapasztalatokra hivatkozó és vannak azon túli jellegadó mintázataim, amelyek időről időre ismétlődve feltűnnek, ha olykor más-más öltözékekkel/jelentéssel is. Olyan, mintha egy-egy tematikus egységet évtizedeken át készítenék, mintha a cikluskészítés kellékei nem állnának folyamatosan rendelkezésemre. Holott a versekben tapasztalható hiátus a képeknél teljesebb ki, vagy fordítva. Az egyik művészeti ág tapasztalatai a másikban jutnak kifejeződésre, s egymásba oldódva újabb és újabb metodológiát kínálnak fel a folytatáshoz. S vannak – a versekben, kisprózákban és képekben is – műváltozatok, vannak témák, amelyeket újra és újra alakba öntök, más formába gyömöszölök.

Az érzékeléssel, miként a szóban kifejeződő fogalmakkal is, csínján kell bánni. Ugyanaz (vagy a majdnem ugyanaz) arcpirító módon képes másként megjelenni, a korábbihoz képest eltérő utasítást képviselni. A személyes ismeret, a magántapasztalat, a rutin, a figyelem módozatai, a bennem rejtőző harmónia vagy káosz a hullámverte fővenyen vergődő halak nyomát hol görög betűknek láttatja, hol grafikának, s a közülük választáshoz valamennyi fogalmi és tapasztalati ismeretemre, gyakorlati praktikámra szükségem van. Ha ezek híján vagyok, vagy ha rosszul döntök, akkor pusztán egy szemlélődő kívülálló fércműve születik.

– *A vizualitás tehát egy érzékibb, mert közvetlenebb viszonyt feltételez a tárgy és a nézője között, mint a fogalmiság az értelem és az értelmező között?*

– Valamelyik nagyon fiatalkori versemben akadt egy sor – *szeretkezem a világgal*, vagy valami hasonló – amelyre, emlékszem, Szederkényi Ervin, a Jelenkor áldott emlékü főszerkesztője egy pécsi találkozás alkalmával rámutatott. Állította, hogy ez a fajta sajátos mentalitás figyelemre és megmunkálásra érdemes.

A kép és a vers, a fotó és az esszé alkotója ugyanaz, csak a produktum zárul a maga mediális sajátosságába. Óvatosan mondom, hogy a médium torzít. Ahogy a fényképezőgép, ugyanúgy a szavak is. A mediális átalakítás uralmát a jó mű olykor el tudja kerülni. Szomorú s egyben nagyszerű, hogy a Karoling szerzetesek vélekedésével ellentétben nem létezik univerzális és egzakt nyelv.

– *Bizonyos tekintetben talán sok mindent elánul egy emberről az, hogyan jelenik meg a saját jövőjében. Mennyire alakítója, illetve mennyire elszenvedője a saját akaratának, és elsősorban: hogyan tükröződik más emberekben?*

– Abban reménykedem, hogy az utolsó pillanatombig azt tehetem, amiben szabad maradok. A szabadságom a korlátaim és a lehetőségeim belátása, ismerni vélem és használni a természeti, a biológiai, a humánológiai, a tár-

sadalmi, a kulturális tereimet, a cselekedetek hatását, s nem feltétlenül ijedek meg az új fejleményektől. A döntéseim következményét viselem, és a munkáimban igyekszem hasznosítani. Az életmódom miatt kevés ember befolyásolja az életvitelemet, hiszen az írói munka magányos tevékenység.

– *Történet vagy történelem (élet vagy elmélet)? Különválasztható egyáltalán a kettő, vagy ez is csak a történelmi szituáció és a személyes lét összefonódásának mindenkori kérdése?*

– A történetek közelebb állnak hozzám, leginkább azért, mert izgalmas, hogyan alakulnak át, időszakonként miként artikulálódnak másként. Mindezt a magam sorsával is ellenőrizhetem. Az egyéni történet szilánkos, az olvasatban válik kompakttá, s az olvasat pedig az idő előrehaladtával át- meg átalakul. A tegnapi históriám mára másik értelemhez kerül közel, holnapra meglehet, szétfoszlik vagy olyan tartalomhoz jut, amelyre nem is számítottam. Az egyén emlékezetének sajátossága persze nem csupán őt, hanem valódi és álcsoportjait is, végső soron a nyelvközösséget, a nemzetet, a saját civilizációt és a kort jellemzi. Alapvető felismerés, hogy ma – ahogyan a humánökológia állítja – az emberiség egyre inkább nyolcmilliárd ember individuális közösségébe van zárva. Mindenki saját maga számára képezi meg az egyszemélyes csoportját, s az individuum az egyéni képzetek, hiedelmek foglya. A tradicionális csoportok felbomlottak, s nem is arra megy a világ, hogy visszajuttassa a szerepüket. Hogyan lesz manapság ebből a sokképű történetből egy ember vagy éppen egy társadalom története, s adekvát módon milyen nyelven fejeződhet ki, csak feltételezni tudom. Csupán leírom a sejtéseimet.

A történetképzés két verskötetemben is problematizálódik, azokban a hosszúversekben, amelyek az 1993-as *Mágnesmezőkben* és az ugyancsak 1993-as (*fonalvers, figurával*) kötetben jelentek meg. Illetve ide sorolható még egy kiadvány, amely az előbb hivatkozott négy hosszúverset és a hozzájuk társított képeket (xeroxok, kollázsok, plakátfotók és hasított plakátok) is tartalmazza, ez a szöveget és képet együtt alkalmazó 2014-es *Hosszú/KÉP/VERSEK* című kötet.

Bármiként is alakul, az biztos, hogy az a tudomány, a művészet és a hitvilág együttesének eredményeként fog körvonalazódni. A történelem tudománya pedig próbálja megragadni az emberiség utolsó néhány évezredét, lévén a források és a módszerek erre adnak pusztán lehetőséget – és azzal a nagy történettel, amely évmilliók alatt zajlott, s a Homo-fajok sorozata által esett meg, nemigen tud törődni. A humánökológiai szempontú történet, amelyeket modellekkel lehet leírni, számomra izgalmasabb, mint a társadalomtörténet, habár az utóbbi ugyancsak szolgál tanulságokkal. A humán viselkedés megértése pontosabb megismerést és részvétet ígér, mint az objektivitásával hivalgó történelem tudománya.

– *Ha Géczy Jánosról beszélünk, mennyire fontos, hogy megismerjük a róla beszélőket is? Téged érdekelnek a rólad szóló szövegek? És akkor itt kitérhetünk akár a III/III-ra is.*

– Az irodalmi térbe kerülés sokféle, olykor ellentmondásos magatartást igényel. Másfélét egy szerkesztőtől, mást egy alkotótól, mást az olvasótól. A művészeti közéletben bármiféle szerepet vállalók nyilvános vagy burkolt értékelésében a csoportérdekek unos-untalan megjelenítődnek. Ma már azt gondolom, a leíró megnyilvánulások (legyenek azok folyóiratokban megjelent kritikák, konferenciákon elhangzott előadások vagy III/III-as jelentések) azt jelzik, hogy a környezeted igyekszik mind a tárgyát, mind önmagát azonosítani.

Takács Violával, Keveházi Katalinnal, Monok Istvánnal. Firenze, 1998

Hosszan tartó izgalommal két kötetet forgattam: a H. Nagy Péter szerkesztette *Szöveg-Tér-Kép* (2001) olykor kíméletlen, de tiszta beszédű szerzőinek tanulmányait, és az Sz. Molnár Szilvia írta *Narancsgép – Géczí János (vizuális) költészete és az avantgárd hagyomány* (2004) kötetet. Egyik-másik könyvről évtően szólt Tandori Dezső, Tarján Tamás, Kálmán C. György, Kocsiszky Éva, Vasadi Péter, Irene Rübberdt, Zalán Tibor, Mányoki Endre, és természetesen, ha kezembe kerül, figyelmesen olvasom bárki értekezését. Némelykor elképedve látom, hogy igen fontos kritikákkal csak utóbb, évekkel vagy évtizedekkel később találkozom, ha éppen fölhívják rá a figyelmemet. Azonban egy-két kivételtől eltekintve – ilyen volt Kulin Borbála *Törekőről* szerzett tanulmánya, illetve Arató László *21 rovinjról* írt, Alföldben megjelent szövege – kevés érkezett megfelelő időben; vagy a könyvkiadás lassúsága, vagy az intenzív megjelenésem, vagy a recenzens korábbi művek iránti érdektelensége miatt, de nem voltam velük szinkronban.

A pályatársakkal amúgy nemigen beszélünk a művekről, már csak azért sem, mert többnyire protokolláris kapcsolatban vagyunk, s megszoktam az elvonultságot. Szemérmességből, figyelmetlenségből, tapintatból, mikor miért. S amúgy sem voltam/vagyok a kanonizáltak között. Ha nagy ritkán a könyves szakmán túlmutató érdeklődést kelt valamelyik munkám – ilyen volt a *Vadnarancsok*-ciklusból két kötet, *A bunkerrajzoló*, illetve a rózsa művelődéstörténetével foglalkozó szakkötetsorozat –, akkor meglehetősen tétován és elesetten viselkedem. Persze akkor is, amikor egyik-másik könyvemre nincs reakció.

– *Az önazonosság az emberi kölcsönhatások során jön létre?*

– Ehhez hozzátenném: a személyes kölcsönhatások révén. A barátaim többsége soha egy sornyi kritikát nem írt rólam, de a hatásuk, a véleményük, a

rokonságunk mindig kimutatható. Ezek a kapcsolatok a meghatározók, mind a személyes életemben, mind a műveimet illetően.

– Szerinted mi a különbség a kifelé irányuló hazugságok és az önámítás között?

– Én inkább a közös vonásokat hangsúlyozom. Mindkettőnek kitüntetett szerep jut a csoportképzésben. Képesek olyan alapokat nélkülöző jellemzők előtérbe állítására, amelyekkel jól leírható a hazudó, önámító csoport vagy személy. Továbbá az is érdekes, hogy milyen algoritmus mentén szivárogoz szét a hamis képzet, s mely pontokon rontja meg a személyiséget vagy a közösségeit. Amúgy pedig csodálom azokat a hamisságokat, füllentéseket, blöfföket, amelyek nyilvánvalók ugyan, mégis szerephez jutnak akkor, amikor ez az egyetlen (sokszor a végső) mentsvár – sok ilyesmit ismerünk a művelődéstörténetből, akárha a mítoszrendszerekre gondolunk, akárha a vallásokra vagy a társadalmak mindennapi működtetésére. Az emberi gondolkodás sajátja a hazugság, legfeljebb teremtő fantáziának nevezzük vagy csalásnak. A vágy kivetítése, a megtévesztés (majd pedig ezek korrekciója) bizony az ember identifikációs tevékenységének része.

– Megfordult valaha is a fejedben, hogy külföldre, másik kontinensre költözz, bármilyen oknál fogva is?

– Másik kontinensre? Azt nem! Nem lennék képes folszámolni európai identitásomat. Amikor Kínában jártam, s olyan helyeken Alsó-Tibetben vagy Jünnanban, ahol a lakosság alig találkozik európai emberrel, olyan sajátosságaimra kérdeztek rá, amelyek sosem tűntek számomra megkérdőjelezhetőnek. Az antropológiai tapasztalataim engem sem segítettek megfelelően a tájékozódásban. Olyan határokig mentem el, amelyek megrendítettek, de azok mindegyike egy fehér ember megrendülései voltak. Szóval kontinenst nem tudok váltani. Európát teljesen bejártam, van sok hely – Róma, Brüsszel –, ahol hosszabb időt töltöttem, de a mediterráneumot kivéve tartósan sehova nem vágytam. A magyar nyelv és a magyarság kultúrája – Vajdaságtól Felvidékig – számomra ugyanúgy nem lecserélhető. Még akkor sem, ha az utóbbi évtizedben az időm nagyját egy antikvitással átítatott vidéken, egy dalmáciai faluban töltöm, dolgozom, mert a függetlenségem így biztosítható.

– Mennyire meghatározó számodra a tenger jelenléte?

– A tenger a legelső olvasmányélményem óta jelen van az életemben. Még hatodik osztályosként az általános iskolámban kaptam a tengeri élőlényekről egy szakkönyvet, aminek a hatására bűvárnak készültem. Pedig az Alföldön még úszni sem volt módom megtanulni, a falunkat átszelő Csergében a tavaszi áradást kivéve alig csörgedezett víz. A Fekete-tengerrel találkoztam először, majd aztán sok másikkal is. A Földközi- és az Adriai-tenger vált a legszerettebbé, de hozzájuk már a mediterráneum kultúrája is vonzott. A természeti ritmusa és változatos harmóniái példákat nyújtanak számomra még a versformálás során is. Nem mondhatom azonban, hogy valamit is tudok a tengerről, legfeljebb hozzá a nálam jobban értőket idézem.

– Befogadóként fontos ismernem a személyes életutad ahhoz, hogy közelebb kerüljek a szövegeidhez?

– Vannak esetek, amikor igen. Születtek olyan prózaműveim – például a több önálló kötetből szerveződő *Tiltott Ábrázolások Könyve (TÁK)* – amelyekhez, az út bejárását segítő, akár egy-egy térkép is mellékelhető. Mondjuk ez az *Angyalhéj*, illetve a *Fegyverengedély* fejezeteknél mellékelve is van, Györgydeák György grafikus jóvoltából. A TÁK majd' másfél évtizedes írása alatt topográ-

fiai szempontok jelentették (lényegében a három veszprémi Cholnoky testvér élethelyszíneinek követésével, lépésről lépésre történő megismétlésével), hogy a zarándoklat által, ahol csak lehetett, magam is bejárjam László, Viktor és Jenő – sokszor közös – élettereinek labirintusát. S ebben az esetben az én életutam a hőseim sorsfordítónak hitt helyszíneit követi, lekopírozom mindazokat a pontokat, amelyek a műveikben megnevezettek, s egyben számomra is kihívásokat jelentettek. E kalandozásoknak melléktermékei is akadtak, akár az egykori Vár Ucca Tizenhét negyedévkönyv monográfiái, akár az Ex Symposion Baláca tematikájú száma, akár pedig a Séd ebben az évben megjelent Cholnoky Jenő-összeállítása. A hősök és a szerző amúgy is sokszor átfedésbe kerül az irodalomban, a *TÁK*, amelyben a szerző/narrátor és hősök kiléte vonódik szüntelen játékbá, mígnem relativizálódik, különösen sok alkalmat kíván az út/életút problematika tematizálására.

A személyes életutamat amúgy pontosan lehet követni a nyilvánosságot kapott plakátfotóim, illetve begyűjtött, hasított plakátjaim és a kollázsaim/dekollázsaim révén. Ezek címében a művek ikonográfiai létéhez lábjegyzetként csatolom a helyszínt és a műre való rátalálás időpontját. Másrészt – például a verseim esetében – nem találok fontosnak sem az út, sem az utazás, sem a személyes életút ismeretét. Már csak azért is, mert a korábbi versek nagyobb része önmegszólító.

– *Előbb vagy magyarországi, vagy kelet-európai, vagy európai? Vagy mind egyszerre?*

– A sors kegyelméből úgy lehetek európai, hogy abban képes jelen maradni a kelet-európaiságom és a magyar(országi)ságom. Egyaránt fontos alkotónak találok anyai ági tótságomat és az apai partiumiságot, a család református-evangélikus mentalitását, a Kelet-Európában oly fontos kulturális hasadások (közösségeimben is tetten érhető) lenyomatait és az europid civilizációs közeget. Mindezekből következik, hogy az összehasonlításokra törekvéssel jellemezném magamat.

– *Szövegeid kapcsán miről szeretsz inkább beszélni, magáról a szövegről, vagy inkább a szándékaidról?*

– Egyikről sem. Olykor azonban muszáj – s akkor pedig a szöveg előtti ismereteimről, megfontolásaimról, majd a szövegesülés tapasztalatairól fecsegek.

– *Valós vagy fiktív tér? Számodra hol ér össze a kettő: a kézzelfogható dolgok teremtette atmoszférában, vagy az ezáltal strukturálódó érzelmek világában?*

– No, azért mind a kettő pusztán képzet, hiedelem, vagy tevékenységek révén megkonstruált rítus! Nemigen találok hasznát a valós és a fiktív tér megkülönböztetésének, akárha a könyvtárban vagy a kedvenc, mert élhető szigeteim egyikén vagyok. A szövegek ugyanolyan, a konkrét világhoz csatlakozó teret nyújtanak, mint például Colentum, ahol a római építményekből maradt romok egy része a víz alatt található – a fizikai tér ahhoz kapcsolódó ismeretimmel és viszonyaimmal közösséget alkot.